

Tekke Mûsikîmizde Toplu Evrâd-ı Şerîf Okuma Geleneğine Bir Örnek: Rifâî Evrâd-ı Şerîfi*

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Nuri UYGUN**

Safiye Şeyda ERDAŞ***

Atıf / ©- Uygun, M.N. – Erdaş, S.Ş. (2018). Tekke Mûsikîmizde Toplu Evrâd-ı Şerîf Okuma Geleneğine Bir Örnek: Rifâî Evrâd-ı Şerîfi, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 47-72.

Öz- Tekke mûsikîmizde yüzyıllardır her tarikat âyininin başında yer alan ve dervişlerin zikre rûhî olarak hazır olmalarına yardımcı olan besteli evrâd-ı şerîfler günümüzde çok az bilinen ve henüz çoğu tespit edilememiş bir dinî musiki formudur. Her tarikatın pîri tarafından tertîb edilmiş, bazı sûre, salavât ve duâlardan müteşekkil evrâdlar, belirli bir müzikal yapıya sahiptir ve her tarikatın zikir günü olarak kabul edilen hafta gününde zikirten önce ve vakit namazının ardından toplu olarak okunmaktadır. Dini mûsikîmizdeki bu gelenek çeşitli sebeplerle kesintiye uğramıştır. 1950-60'lı yıllardan sonra dergâhlardaki yüksek mûsikî zevkini tatmış olan ehil zâtların kişisel gayretleri ile sonraki nesillere aktarılarak günümüze ulaşmıştır. Toplu evrâd-ı şerîf okuma geleneği üzerine yaptığımız bu çalışmada öncelikle evrâd literatürü ve tekke kültürümüzdeki yeri hakkında bilgi verdik ve Rifâî Evrâd-ı'nın metin olarak ana hatlarını sunduk. Çalışmamızın müzikal kısmını İstanbul ve Üsküp'te okunan Rifâî evrâdları ile sınırlandırdık. İstanbul ekolü için Cumhuriyet döneminin son Rifâî şeyhlerinden olan Ken'ân Rifâî'nin faaliyete geçirdiği ve İstanbul'daki Rifâî usûl ve erkânının en yetkin kişiler aracılığı ile icrâ edildiği Ümmü Ken'ân

Makalenin gelişi: 06.02.2018; Yayına kabul tarihi: 12.06.2018

* Bu makale Marmara Üniversitesi SBE. İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Doktora programı öğrencisi olan Safiye Şeyda Erdaş'ın "Evrâd Okuma Geleneği İçerisinde Rifâî Evrâd-ı (İstanbul ve Rumeli Mukayeseli Örneği)" (2018) başlıklı doktora tezi kaynak alınarak yazılmıştır. Doktora tez danışmanı Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Nuri Uygun'dur.

** Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Musikisi Anabilim Dalı, e-posta: muygun@marmara.edu.tr (ORCID: 0000-0002-1888-8357)

*** Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Doktora Öğrencisi, safiyeseyda@gmail.com (ORCID: 0000-0002-3277-6415)

Dergâhı'ndan bugüne çok değerli mûsikîşinaslarımız tarafından nesilden nesile aktarılan icrâ tavrını esas aldık. Üsküp ekolü için ise Üsküp Rifâî Âsitânesi'nden gelen gelenek ile 1956 senesinde Türkiye'ye göç eden âsitânenin 6. şeyhi Mustafa Haznedar Baba ve oğlu Râik Haznedar tarafından günümüze ulaşmış icrâ tavrını esas aldık. Her iki coğrafyada okunan evrâd icrâslarını notaya aldık ve müzikal analizlerini yaptık. Daha sonra beste olarak ne gibi etkileşimleri olduğunun izini sürmeye çalıştık. Sonuç olarak her iki ekolün benzerlik ve farklılıklarını incelediğimizde her iki icrânın da kadîm İstanbul Tekke Mûsikîsi'nden doğduğu ve beslendiği düşüncesi ortaya çıkmaktadır.

Anahtar sözcükler- Rifâî, Evrâd, Tekke Mûsikîsi, Zikir, Vird

§§§

Giriş

Hz. Peygamber'in farklı zaman ve mekanlarda zikir ve dualarla meşgul olması ve bunu müslümanlara tavsiye etmesi zamanla vird ve evrâd literatürünün gelişmesine ve bir uygulama olarak dinî kültürümüzde yer almasına sebep olmuştur. Böylece tasavvufî geleneğimizde toplu evrâd okuma geleneği teşekkül etmiştir.

Vird lügatte sudan gelmek, süzülerek akan su, suya gelen topluluk, suya doğru gitmek anlamlarına gelir. İstilahî olarak ise, kişinin Kur'ân'dan okuduğu bölüm ya da bir kişinin gecenin namaz kıldığı bir bölümüdür. Kur'ân-ı Kerim yaprakları eşit cüzlere ayrılıp her cüz bir gün tilavet edilir. O cüzlerin de her biri vird diye adlandırılır (Âsım Efendi, 1305, II, s. 52).

Vird kelimesi aynı zamanda Türkçede “dilimin virdi”, “dilime vird edindim” gibi örf mecazları, Osmanlıcada “vird-i zeban etmek” gibi sözler; vird kelimesinin daima okunan, okunması, söylenmesi gerekli bir vazife sayılan sözler anlamından meydana gelmektedir (Gölpınarlı, 1963, s. 110).

Vird kelimesi ilk dönem sûfleri tarafından belirli vakitlerde kılınan nafiye namazlar, okunan belirli âyetler ve duâlar, tefekkür ve ağlamanın da dâhil olduğu periodik olarak yapılan ibadetler anlamında da kullanılmaktaydı (Kuşeyrî, 2014, s. 239, 245). Vird kelimesinin çoğulu olan evrâd ise sözlükte gelmek, çeşmeye varmak, akan su, dere, su hissesi, kuş sürüsü, ordu (Topaloğlu ve Karaman, 1980, s. 486), suya gelen topluluk gibi anlamlara gelmektedir (Âsım Efendi, 1305, II, s.52). İstilahî olarak ise vird başlığı altında mutasavvıflar tarafından istiğfar, âyet, sâlavât ve duâlardan tertîb edilmiş metinlerin ki-

taplaştırılmış hallerine verilen addır (Pakalın, 1971, I, s. 573; Arpaguş, 2009, s. 291; Vicdânî, 1995, s. 146).

İslam'ın ilk yıllarında, Hz. Peygamber'in farklı zaman ve mekânlarda meşgul olduğu duâ ve zikirler onun gittiği yoldan gitmek amacı ile daha sonraları muhaddisler tarafından "*amelü'l-yevm ve'l-leyle*" başlığı altında kitaplaştırılmıştır. Bu metinler Kur'an'dan bir hizb, salâvat, Allâh'ın muhtelif esmâsı, duâ, tahmîd, tesbih, tehlil, tezkir ifadelerinden müteşekkildir (Kara, DÎA, XI, s. 533; Yücer, 2014, s. 73).

Hasan b. Ali el-Ma'merî (v. 295/908)'nin "*Amelü'l-yevm ve'l-leyle*" adlı eseri bu alanda ilk kaleme alınmış ilk eserlerden olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra Nesâî (v.303/915) ve İbnü's-Sunnî (v.364/974)'nin aynı adla telif ettiği eserler ise günümüze kadar gelmiştir. Daha sonra bu gelenek Ebû Ömer et-Talemenkî (v.429/1037), Ebû Nuaym el-İsfahânî (430/1038), Münzirî (v.656/1258), Cemâleddin Ahmed b. Mûsâ b. Ca'fer (v. 673/1274) ve Süyûtî (v. 911/1505)'nin eserleri ile devam etmiştir (Çakan, DÎA, III, s. 27).

Evrâdla ilgili düzenli bilgiler ihtivâ eden ilk kaynak Ebû Tâlib el-Mekkî'nin (v.386/996) *Kûtul-Kulûb* adlı eseridir. Mekkî bu eserde zikir, tesbih, tevbe ve istiğfar ile ilgili ayetleri bir araya getirmiş, gündüz ve gece muhtelif vakitlerde okunacak evrâdî ve bunların sayısını ise "*evrâdü'l-leyl ve'n-nehâ*" başlığı altında kaleme almıştır (Mekkî, 1999, I, s. 89-237). Tarikatların teşekkülünden önceki dönemde kaleme alınmış diğer önemli kaynak ise Gazzâlî (v.1111)'nin *İhyâ u Ulûmu'd-Dîn* adlı eseridir. Gazzâlî bu eserinde "*Virdlerin Tertibi ve Geceleri İhyâ Etmek*" başlığı altında gündüz yedi, gece dört ayrı vakitte zikir, Kur'an okuma ve tefekkür gibi virdlerle meşguliyetin önemini vurgulamıştır. Bu iki eser daha sonra tasavvufî gelenek içerisinde ortaya çıkacak olan evrâd kitaplarının temelini oluşturmuştur (Gazzâlî, 1974, I, s. 965).

Tasavvuf tarihinde tarikatların teşekkülü ile tarikatların kurucu pîrleri hadis kitaplarında yer alan "*amelü'l-yevm ve'l-leyle*" ve "*kitâbü'd-duâ*" bölümlerinden yola çıkarak kendi evrâd ve ahzâb kitaplarını oluşturmuşlardır. Genel olarak *vird*, *evrâd*, *ahzâb*, *mecmuâ-i evrâd*, *ed'iye*' gibi adlar ya da daha çok fonksiyonuna işaret edecek *enîsü's-sâlikîn*, *delîlü'l-mürîd*, *hediyetü'z-zâkirîn*, *burhânü'l-ârifîn*, *tuhfetü'l-uşşâk*, *vazîfetü'l-mürîd* gibi başlıklar altında toplanmışlardır (Yücer, 2014, s. 73). Bu sahanın en eski örneklerinden biri olan *el-Gunye li-Tâlibî Tarîki'l-Hak Azze ve Celle* adlı eserinde Abdülkadir Geylani, evrâd okumanın âdâb ve erkânı hakkında da bilgi vermiştir. Bu eserlerden zamanla meşhur olanları ise sûfiler tarafından şerh edilmiştir. Buna örnek

olarak gösterilebilecek Harîrîzâde'nin Şerh-i Vird-i Settâr'ında evrâdın yanı sıra genel tasavvufî meselelere değinilmiş ve müride pratik bilgiler verilmiştir.

Ebu'l- Hasan eş-Şazelî'nin "*Hizbu'l-bahr ve hizbu'l-ber*" adlı eseri tasavvufî çevrelerin yanı sıra diğer çevrelerde de en çok okunan evrâdlar arasındadır. Çıkılan deniz yolculuğunda selâmetli bir yolculuk geçirmek temennisi ile okunduğundan bu isim verilen "*Hizbu'l-Bahr*" kısa ve özlü tesbih ve dualardan müşekkildir (Kara, 2005, s. 81).

"Yâ Settâr" lafzı ile başladığı için *Vird-i Settâr* olarak adlandırılan Halvetiyye'nin pîr-i sânisî Bakû'de medfun Yahyâ Şîrvânî (v. 868) tarafından tertîb edilen ve kendisine nispetle *Vird-i Yahyâ* olarak bilinen Halvetî evrâdı da en çok okunan evrâdlar arasındadır. Harîrîzâde Kemâleddîn Efendi'nin dışında Müstakimzâde Süleyman Efendi, Ömer Fuâdî Efendi, Şah Veli, Tireli İsa Muhammed, Abdullah Şerkavî, Şemseddîn Nasûhîzâde, Osman b. Ahmet Fertekî ve Prizrenli Malkaraçzâde Süleyman Efendi de *Vird-i Settâr* şerhi yazan isimlerdendir (Kara, 2005, s. 81).

Tarikat mensupları arasında yaygın olan en hacimli evrad ve ahzab kitabı, Ahmed Ziyauddin Gümüşhanevî'nin (v. 1311) *Mecmûatu'l-Ahzâb* adlı üç ciltlik derlemesidir. 2000 sayfa civarındaki bu eserde Hz. Peygamber, dört halîfe ve sahâbîlerden den başka İbnü'l-Arabî, Ebu'l-Hasan eş-Şâzelî, İbrâhim ed-Desûkî, Gazzâlî, Muînüddîn-i Çişî, Şehâbeddîn es-Sühreverdî, Hüsâmeddîn Uşşâkî, Sa'deddîn el-Cibâvî, Abdülkâdir-i Geylânî, Abdülganî en-Nablusî, Bahâeddin Nakşibend, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Ahmed er-Rifâî, Ahmed el-Bedevî, Zeynüddîn-i Hafî gibi zatların hizb ve virdlerinden bölümler bulunmaktadır.

Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî (v. 870)'nin *Delâilü'l-Hayrâtı* ve Seyyid Ali Hamedânî (v. 786)'nin *Evrâd-ı Fethiyyesi* ise yaygın olan diğer evrâd kitaplarındandır (Kara, 2005, s. 81).

Son dönem Cerrâhî şeyhlerinden Muzaffer Ozak Kâdirî, Rifâî, Nakşî, Halvetî ve Cerrâhî evrâdlarının orijinal metin, lâtinize ve tercümelerini *Zînetü'l-Kulûb* adlı eserinde bir araya toplayarak neşretmiştir.

Evrâd kitaplarında yer alan metinler daha çok Allah'ın isim ve sıfatları ile ilgili ayetlerdir ve "Rabbenâ", "Allâhümme" gibi ifadelerle başlamaktadırlar. Salavât kısımlarında ise Hz. Peygamber(s.a.s.)'in özellikleri ve onun tavsiye ettiği duâlar yer almaktadır. Tarikat pîrleri tarafından tertîb edilen bu kitaplardaki duâ, zikir, tesbîh ve salavâtlar dervişin mânevî hayatına derinlik katabilecek, edebî değeri olan ve kolayca ezberlenebilecek ifadelerden oluşmaktadır. Âyetü'l-Kürsî, Fâtihâ, İhlâs, Felak, Nâs gibi sûreler ile başlayan evrâdların

başına “estağfirullah”, “sübhânallah”, “elhamdülillah” gibi ifadeler getirilerek kişinin psikolojik olarak duâ ve yakarışa hazır bir hale gelmesi sağlanmıştır. Evrâdların sonuna doğru ise daha çok hissiyâtı dile getiren vezinli, secîli, münacat, na’t, kasîde ve mersiyelerin okunduğu görülmektedir (Yücer, 2014, s. 72).

Her tarîkatın kendine has bir evrâdı vardır ve bu evrâd o tarîkatın pirîne atfedilmiştir. Bunların uzunluğu, tekrar etme adedi farklıdır. Hatta bu farklılıklar aynı tarîkatın kolları için dahî söz konusudur. Buna karşılık bir tarîkatın müridlerine verilen ve yedi günlük evrâdı ihtivâ eden evrâd kitapları diğer tarîkat pîrlerinin duâ ve hizblerini de içerebilir. El- Ed’iyyet’ül-Vârîde adlı Nakşibendî evrâdında esmâü'l-hüsna, Kasîde-i Bürde ve İsm-i a’zam duâsının yanı sıra salât-ı Abdülkâdir Geylânî, evrâd-ı Abdülkâdir Geylânî, evrâd-ı Şeyh Şehâbeddîn es-Sühreverdî, vird-i Hızır, hizbü’ş-şükr gibi değişik metinler bulunmaktadır. Günümüzde Kâdirî-Eşrefî evrâdı olarak okunan metnin ilk bölümü Şeyh Hüseyin Hamevî’ye son bölümü ise Abdülkâdir Geylânî’ye ait olup, Hacı Bayrâm-ı Velî’nin damadı ve Kadirliği Anadolu’ya (İznik) ilk getiren kişi olan Hamevî halifesi Eşrefoğlu Rûmî tarafından bir araya getirilerek tertib edilmiştir. Zaman zaman yeniden tertîb edilen virtlerden bazıları çok meşhur olmuş ve tarikatlar arası ortak bir metin haline gelmiştir (Kara, 2005, s. 81).

Tarîkatların teşekkülünden sonra tekkelerde toplu zikir meclisleri icrâ edilmeye başlandığında, genellikle haftada bir defa yapılan toplu zikrin gün veya gecesine “*hafta günü*”, “*hafta geces*” adı verilmiştir. Bundan başka Kadir ve kandil geceleri de zikir yapılmakta ve bu zamanlara “*ihyâ geces*” denilmektedir. Ayrıca vefat etmiş şeyhlerin vefat yıldönümlerinde, “*hilâfet cemiyet*” denen şeyhlik izin ve icâzeti verilmesi törenlerinde de toplu zikir yapılmaktadır. Bu zikirler vakit namazının topluca kılınması ve evrâd-ı şerîfin okunmasından sonra başlar.

Fatiha’nın ardından topluca ve yüksek sesle salavât okunduktan sonra Fatihâ Sûresi tekrar sessizce okunur. Bütün tarîkat zikirleri Hz. Peygamber’in anılması ile başlar. “Salât-i Kemâliye”, “Salât-i Kutbîyye”, “Salât-i Mün-cîye” gibi salavâtlar, Mevlevî Âyini’nin başında okunan Naat-i Mevlânâ, Sün-bülî Salâtı, Celvetîliğin Hâşimî kolundaki Salât-i Efdâlîye, hattâ Kadirî Evrâdındaki salât ve selâmlar bu bu salavâtlara örnek olarak gösterilebilir. Belirli bestesi ile topluca besteli evrâd-ı şerîf ya da salavât okunduktan sonra şeyh efendinin işaretleri ile Kelime-i Tevhîd zikrine geçilir (Uygun, DİA, s. 413; İnançer, 2005, s. 122).

Rifâî Evrâd-ı Şerîfi'nin İstanbul ve Üsküp Ekollerinde Karşılaştırmalı Müzikal Analizi

Çalışmamızın konusu olan Rifâî Evrâd-ı Şerîfi'nin toplu olarak icrâsı, tekke mûsikîmizin bugüne kadar pek de gün yüzüne çıkmamış ve ele alınmamış olan bir yönünü ele almaktadır. Aynı kültür coğrafyasında birbiri ile irtibat halinde olan -ister aynı ister farklı tarikden- tekke ve dergâhların hafta gün ve geceleri, kandil ve Kadir geceleri yahut diğer özel gecelerinde uygulanmış olan âyin ve erkânın bir cüzü olan toplu evrâd icrâsı, kimi zaman hocadan talebeye, kimi zaman babadan oğula meşk ettirmek suretiyle bugüne ulaşabilmiştir. Bu çerçevede ele aldığımız Rifâî tarikatının faaliyet gösterdiği iki önemli merkez olan İstanbul ve Üsküp'te okunan Rifâî Evrâd-ı'nı çalışmamızın konusu olarak belirledik. İstanbul ekolü için Cumhuriyet döneminin son Rifâî şeyhlerinden olan Ken'ân Rifâî'nin faaliyete geçirdiği ve İstanbul'daki Rifâî usûl ve erkânının en yetkin kişiler aracılığı ile icrâ edildiği Ümmü Ken'ân Dergâhı'ndan bugüne çok değerli mûsikîşinaslarımız tarafından nesilden nesile aktarılan icrâ tavrını esas aldık. Üsküp ekolü için ise Üsküp Rifâî Âsitânesi'nden gelen gelenek ile 1956 senesinde Türkiye'ye göç eden âsitânenin 6. şeyhi Mustafa Haznedar Baba ve oğlu Râik Haznedar tarafından günümüze ulaşmış icrâ tavrını esas aldık.

Metin olarak Rifâî Evrâd-ı'nı anahatları ile maddeleyecek olursak şu şekildedir:

1. Besmele
2. İhlas Sûresi (3 defa)
3. Felak Sûresi
4. Nâs Sûresi
5. Fâtihâ Sûresi
6. Bakara Sûresi (1-5. âyetler)
7. Bakara Sûresi 163. âyet
8. Âyetü'l-Kürsî
9. Bakara Sûresi 285-286. âyetleri
10. Esmâü'l-Hüsnâ
11. Münâcât, salavât ve duâ cümleleri

Her iki ekolü müzikal olarak karşılaştırmalı bir şekilde ele aldığımızda şu bulguları elde ediyoruz: Her iki ekol de Uşşak makamı seslerini kullanarak Yıldız akordunda icrâ edilmiştir.

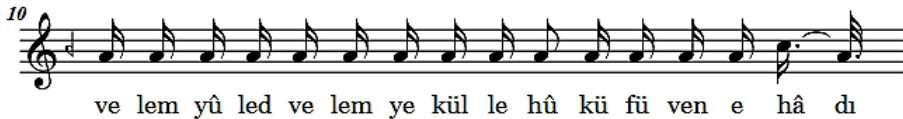
Evrâd seyri içerisinde kullanılan perdeler

Metronom hızlarına baktığımızda İstanbul ekolü genel olarak 8'lik nota birimi üzerinden 108 Bpm, Üsküp ekolü ise 96 Bpm hızında icra edilmiştir. Evrâdın bazı bölümlerinde her iki ekolde de metronom hızı değişik göstermiş ve daha sonra genel hızına geri dönmüştür. Süre olarak İstanbul ekolü 40 dakika Üsküp ekolü ise (cumhur ilahi hariç) 20 dakika sürmüştür. Bunun sebebi ise Üsküp ekolünde evrâd metninin bazı kısımlarının okunmamış olmasıdır.

Sûrelerin okunduğu kısımda İstanbul ekolü ağırlıklı olarak düğâh ve segâh perdelerini, Üsküp ekolü ise düğâh-hüseynî 5'li aralığını kullanmıştır. Fakat müzikal cümlelerin sonunda her iki ekolde de nihâî kalıplar rast ve çargâh perdelerinde yapılmıştır.

İstanbul Ekolü

Üsküp Ekolü

Bis mil lâ hir rah mâ nir ra hîm Kul hü val lâ hü
 e had Al lâ hüs sa med Lem ye lid Ve lem yû led
 Ve lem ye kün le hû kü fû ven e hâd

İstanbul ekolünde farklı olarak evrâdın bu kısmında tekke mûsikîmizdeki perde kaldırmaya benzer bir şekilde “*va’fû annâ*” kısmında evrada belli bir müddet bir perde yukarıdan devam edilmiştir. Bu icrâ ise notasyonda bûselikte uşşâk olarak yansımıştır. İşin hakikatinde ise perde kaldırıldığı için mi yoksa orijinal hali bu olduğu için mi bu icrâ yapılmaktadır bilinmemektedir. Zirâ perde farkının haricinde “*va’fû annâ*” kısmı her iki ekolde de melodik örgü olarak birbirine oldukça yakındır.

İstanbul Ekolü

mâ lâ tâ ka te le nâ bi hî v'a fû an
 nâ vağ fir le nâ ver ham nâ
 v'a fu an nâ vağ fir le nâ

Üsküp Ekolü

69

Va' fu an nâ vağ fir le nâ

70

ver ham nâ Va' fu an nâ

71

vağ fir le nâ ver ham nâ

72

Va' fu an nâ vağ fir le nâ

Bir diğ er ilginç nokta ise genel olarak İstanbul ekolünde hüsey nî perdesi çok sık kullanılmamasına rağmen “*va'fû annâ*” kısmında Üsküp ekolünün genel havasını andıran bir biçimde hüsey nî perdesini kullanmış olmasıdır. Üsküp ekolünde genel olarak sıklıkla hüsey nî perdesinin vurgulanmasına rağmen bu kısımda tam tersi olarak İstanbul ekolünün genel havasına uyacak bir şekilde hüsey nî perdesi kullanılmamıştır.

“*Esmâ'ül-Hüs nâ*” kısmına gelindiğ inde İstanbul ekolü ağırlıklı olarak düğ âh perdesinde seyretmiş ve çargâh perdesinde kalış lar yapmıştır. Ayrıca bir yerde hüsey nî-aşırân perdesinde uşş ak 4'lüsü gösterilmiştir. Üsküp ekolünde ise düğ âh-hüsey nî 5'li aralığ ını sıkça kullanmış ve evrâdın genelinde olduğu gibi düğ âh ve çargâh perdelerinde kalış lar yapılmıştır.

İstanbul Ekolü

102

A fuv vur Ra û fu Mâ li kel mül ki Zül ce lâ li

103

vel ik râ mi el Muk si tul Câ mi ul Ğa niy yül

104

Muğ niy yül Mâ ni u'd Dâ r en Nâ fi u'n Nû rul

105

Hâ dîl Be dî el Bâ kıl Vâ ri sür Re şîd es Sa bûr *

Üsküp Ekolü

78

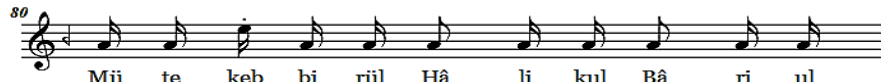
Kud dû sūs Se lâ mül Mü' mi nül

79

Mü hey mi nül A zî zül Ceb bâ rül

80

Mü te keb bi rül Hâ li kul Bâ ri ul

81

Mu sav vi rul Gaf fâ rül Kah hâ rül

82

Veh hâ bür Rez zâ kul Fet tâ hül A li mül

“Yâ erhame’r-râhimîn” kısmında ise iki ekol seyrettikleri perde açısından incelendiğinde İstanbul ekolü rast üzerinden seyre başlamış ve bu civarda devam etmiş fakat Üsküp ekolü düğâh üzerinden seyre başlamış sonrasında çargâh perdesi üzerinde devam etmiştir. Melodik kalıplarda ise ana hatlar birbirine benzer gözükmeyle ve her iki ekolün aynı müzikal kaynaktan şekillendiği intibayı uyanmaktadır. Sadece Üsküp ekolü devamında çargâh perdesinden devam ettiği için iki müzikal cümle birbirinden farklı gibi durmaktadır.

İstanbul Ekolü

♩ = 80

163 Ya er ha mer râ hi mîn ir ham nâ

164 yâ er ha mer râ hi mîn

165 vef fik nâ yâ er ha mer râ hi mîn

♩ = 108

166 As lih nâ rah me tul lâ hi ve be re kâ tu hû

Üsküp Ekolü

Her iki ekolde de evrâd arasında cumhur ilâhi okunmaktadır. Evrâd kısa okunacağı zaman Esmâü'l-Hüsnâ sonunda uzun okunacağı zaman ise salavâtlardan önce okunur.

Eviç İlahî
Bi Sultân er-Rifâi yâ Seyyid Ahmedü hayyânâ

Usûlü: Sofyan

Beste: Anonim
Güfte: Kabûli

Bî sul ta ner Ri fâ î
yâ Sey yid Ah med dü hay ya
nâ kut(tü) bül kev neyn e
bu'l a le mey ni min nes li Re
sû lil lâh

Bi sultân er-Rifâi yâ Seyyid Ahmedü hayyânâ
Kutbü'l-kevneyn ebu'l-alemeyni min nesli Resûlillâh
Tarik-i Hak'da burhânım Rifâi Seyyid Ahmed'dir
Gönül beytinde mihmânım Rifâi Seyyid Ahmed'dir
Bi sultân er-Rifâi yâ Seyyid Ahmedü hayyânâ
Kutbü'l-kevneyn ebu'l-alemeyni min nesli Resûlillâh
Ana döndermişem vechim ki odur Kâbe vü kıblem
Tavaf sırında devrânım Rifâi Seyyid Ahmed'dir
Bi sultân er-Rifâi yâ Seyyid Ahmedü hayyânâ
Kutbü'l-kevneyn ebu'l-alemeyni min nesli Resûlillâh
Kabûli cümle efâlim gerek sûrî vü esrârım
Ezelden ahd ü peymânım Rifâi Seyyid Ahmed'dir
Bi sultân er-Rifâi yâ Seyyid Ahmedü hayyânâ
Kutbü'kevneyn ebu'l-alemeyni min nesli Resûlillâh

Evrâdın ikinci kısmında “*Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullâh*” kısmına geçmeden evvel Üsküp ekolünde “*vağfir lenâ*” kısmı kendine has bir melodi ile okunmaktadır ve bu cümle üç kez tekrar edilmiştir. İstanbul ekolünde ise bu kısım “*Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullâh*” kısmı ile aynı melodik içerisinde okunmuştur ve tekrar yapılmamıştır.

Ağrılaarak

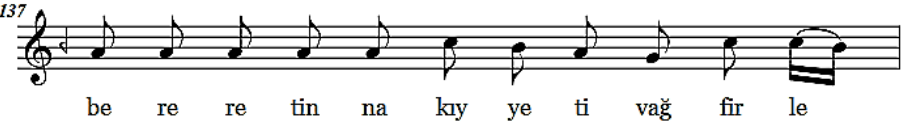
136

ve a lâ â li hî ve as hâ bi hî

♩ = 86

137

be re re tin na kıy ye ti vağ fir le

138

nâ yâ rab be nâ

139

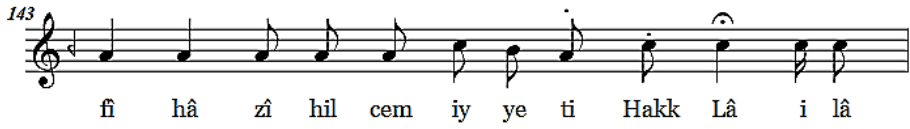

fî hâ zî hil vak tiy ye ti vağ fir le

140

nâ yâ rab be nâ

♩ = 108

“Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullâh” tekrarlı kısma geldiğinde İstanbul ekolü daha zengin bir melodik yapıya sahiptir. Üsküp ekolünde ise düğâh-nevâ 4’lü aralığı kullanılmış, rast ve çargâh perdelerinde kalışlar yapılarak daha sade bir melodi ile solo-koro olarak yürük bir şekilde okunmuştur.

İstanbul Ekolü

203

Yâ sey yi di yâ re sù

204

lal lâ hi yâ se ne di ve yâ

205

me lâ zî ve zûh rî en te tek fi ni hak

206

Lâ i lâ he il lal lah Mu ham me dün

207

re sù lul lâh İb râ him hâ lî lul lâ h

208

sal lal lâ hu a ley hi ve sel le m

Üsküp Ekolü

146 solo

hu a ley hi ve sel lem Yâ sey yi di yâ

147

re sû lal lâ hi yâ se ne dî ve yâ

148

me lâ zî ve züh rî en te tek fîyn

149 koro

Hakk Lâ i lâ he il lal lah Mu ham me dün

150

Re sû lul lâh İb ra him Ha lî lul lah

151

sal lal la hu a ley hi ve sel lem

Sonrasında gelen “sallallâh ve sellem” kısmında İstanbul ekolünün “Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullâh” kısmındaki nakaratlı ve zengin müzikal yapıyı bırakarak daha monoton bir yapıya geçiş yaptığını görüyoruz. Üsküp ekolü ise bunun tam tersi olarak “Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullâh” kısmının monoton yapısını terk etmiş ve daha ağır ve salınımlı zengin bir melodik yapıya geçiş yapmıştır. Sonuç olarak bu kısımlarda her iki ekol aynı yerlerde tamamen zıt karakterler göstermiştir.

İstanbul Ekolü

♩ = 140

243

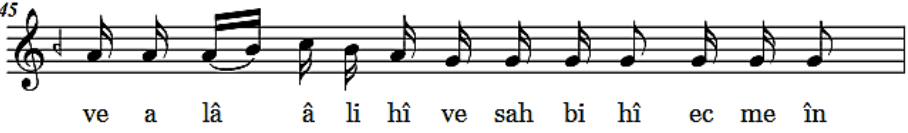
sal lal lâh ve sel lem a len nû ril mü bîn

244

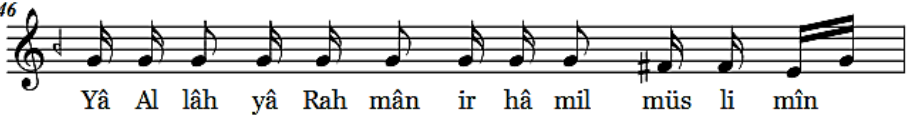
Ah me del Mus ta fâ sey yi dîl mür se lîn

245

ve a lâ â li hî ve sah bi hî ec me î n

246

Yâ Al lâh yâ Rah mân ir hâ mil müs li mîn

247

Yâ Al lâh yâ Rah mân vef fi kîl müs li mîn

248

Yâ Al lâh yâ Rah mân un su ril müs li mîn

Üsküp Ekolü

♩ = 86

185

Sal lal lâ h ve sel lem a len

186

nû ril mü bîn Ah me del Mus ta fâ

187

sey yi dil mür se lîn ve

188

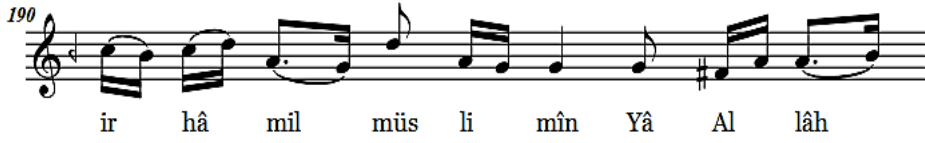

a lâ â li hi ve sah bi hi

189

ec ma î n Yâ Al lâh Yâ Rah mân

Son kısma gelindiğinde “*Ya Mütecellî*” kısmında İstanbul ekolü önceki monoton yapıyı terk ederek kendi içerisinde daha salınımlı bir melodik yapıya bürünmüştür. Üsküp ekolü ise dügâh perdesinde kalışlar yaparak daha ritmik ve sade bir yapı ile evrâdı nihayete erdirmiştir.

İstanbul Ekolü

♩ = 100

260
Yâ Mü te cel lî ir hâ m zül lî

261
Yâ Mü te â lî as lih hâ lî

262
Yâ Mü te cel lî ir hâ m zül lî

263
Yâ Mü te â lî as lih hâ lî

Üsküp Ekolü

209
Yâ Mü te cel li ir ham zül lî Yâ Mü te â lî

210
as lih hâ lî Yâ Mü te cel li ir ham zül lî

Evrâdın son kısımda iki ekol arasındaki farklardan biri ise Üsküp ekolünde evrâdın son kısmının solo-koro şeklinde icrâ edilmiş olmasıdır.

İstanbul Ekolü

269

Yâ Rab bi en te Al lâh Al lâh

270

Yâ Rab bi en te Al lâh Al lâh

271

Yâ Has bi en te Al lâh Al lâh

272

Yes sir le nâ il me Lâ i lâ he il lal lâh

Üsküp Ekolü

217

solo koro

Yâ Rab bi en te Al lâh Al lâh

218

solo koro

Yâ Rab bi en te Al lâh Al lâh

219

solo koro

Yâ Has bi en te Al lâh Al lâh

220

solo koro

Yes sir le nâ il me Lâ i lâ he il lâh

Sonuç

Besteli toplu evrâd-ı şerîf okuma geleneği insan tabiatının bir gereği olarak ortaya çıkmış bir uygulamadır. Bugüne kadar dinî mûsikî formları içerisinde zikredilmemiş olması bizlere bu formun irticali bir şekilde ortaya çıktığını düşündürmektedir. Başlangıçta muhtemelen konuşma tonu ile öğretici bir misyonu hedefleyerek toplu olarak okunan evrâdlar, insan tabiatının monotonluğa olan karşı duruşu sebebi melodik olarak okunmaya başlanmış ve belli bir müzikal yapıya bürünmüştür. Zîrâ tekrarda belli bir süre sonra müzikal bir yapıya bürünme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Belirli bir periyotta okunması ise müzikal yapı olarak öğrenilmesini ve böylece okuyuşta birliği sağlamaktadır. Burada tüm okuyanların aynı sestem, aynı ahenkle ve bir ağızdan okumaları topluluk içinde birliği sağlamaya yönelik bir uygulama ve eğitimidir.

Çalışmamızda İstanbul ve Üsküp'te okunmuş ve okunmakta olan evrâd-ı şerîfleri inceledik. Her iki coğrafyada okunan evrâdların notasyonunu yaptıktan sonra beste olarak ne gibi etkileşimleri olduğunun izini sürmeye çalıştık.

Osmanlı döneminde bu iki merkez arasında sürekli bir iletişim ve etkileşim olduğu muhakkaktır. İki evrâd arasındaki benzerlik ve farklar bize savaş zamanlarında Balkanlar'ın İstanbul ile irtibatının kesilmesi ve bu coğrafyada yaşanan zorluklar sebebi ile olduğunu düşündürmektedir. Benzer melodilerin evrâdın farklı yerlerinde görülmesi bizde bu kanaati oluşturmaktadır.

Üsküp ekolündeki geniş atlamalı aralıklar ve benzer melodilerin iki ekolde farklı yerlerde görülmesi, ilk zamanlarından beri icrânın bu şekilde olduğunu düşündürülebilir. Fakat müziğin aktarımında insan, zaman ve mekân unsurlarının değişime olan katkısı düşünülürken ilk ihtimal akla daha yakın gelmektedir.

Örnek olarak analizde görüldüğü üzere "va'fu annâ" kısmının melodik örgüsü her iki ekolde de hemen hemen aynı olup sadece İstanbul ekolünde bir perde yukarıdan okunmuştur. Bu motif benzerliği bize her iki ekolün aynı kaynaktan beslendiği fikrini vermektedir.

Esmâü'l-Hüsnâ kısmında İstanbul ekolü düğâh-çargâh perdelerini kullanırken, Üsküp ekolünün Düğâh-Hüseynî perdelerini kullanması Üsküp'ün yerel havasının okuyuşa sinmesi ile oluşmuş bir fark olabilir.

"Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh" kısmını incelediğimizde ise şunu görmekteyiz; İstanbul ekolünün okuyuşu hızlandırıldığında sanki Üsküp

ekolünün okuyuşu ortaya çıkmakta, hızlı okuyuştan dolayı bazı melodilerin kayba uğradığı hissiyatını uyandırmaktadır.

Metin olarak farklılıklar olması -okunan ve okunmayan kısımlar bakımından, yoksa metin bütününde aynıdır- tamamen şeyh efendilerin ichtihadı ile ilgilidir, zaman içerisinde değişiklikler olmuş ve olabilmektedir. Zirâ önceleri daha uzun okunan Ken'ân Rifâî kolunun okuduğu evrâd-ı şerîf günümüzde daha kısa okunmaktadır.

Tüm bu incelemeler sonucunda her iki icrânın kadîm İstanbul Tekke Mûsikîsi'nden doğduğu ve beslendiği düşüncesi ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

- Çakan, İ. L. (1991) "Amelü'l-Yevm Ve'l-Leyle". *DİA*, c. 3. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Gazzâlî (1974) *İhyau Ulûmî'd-Dîn*. Tercüme: Ahmet Serdaroğlu. İstanbul: Bedir Yayınevi
- Gölpınarlı, A. (1963), *Mevlevî Âdab ve Erkânı*. İstanbul: Yeni Matbaa
- İnançer, Ö. T. (2005) "Osmanlı Tarihinde Sûfilik Âyin ve Erkânları". Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sûfler. Hazırlayan: Ahmet Yaşar Ocak. Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Kara, M. (2005), *Dervişin Hayatı Sufinin Kelamı*. İstanbul: Dergâh Yayınları
- (1995) "Evrâd". *DİA*, c. 11. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Topaloğlu, B. Karaman, H. (1980) *Yeni Kamus*. İstanbul: Elif Ofset Tesisleri
- Kuşeyrî, A. (2014) *Kuşeyrî Risâlesi*. Hazırlayan: Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları
- Mekkî, Ebû Tâlib (1999) *Kûtu'l-Kulûb*. c. 1. İstanbul: Umran Yayınları
- Mütercim Asım Efendi (1305). *Kamus Tercümesi*. İstanbul: Cemal Efendi Matbaası
- Ozak, M. (1973) *Ziynetü'l-Kulûb*. İstanbul: Salah Bilici Kitabevi
- Pakalın, M. Z. (1971) *Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı
- Rıhtım, M. (2013) "Yahyâ-yı Şîrvânî". *DİA*, c. 43. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Yücer, H. M. (2014) "Evrâd". *Keşkül*, sy. 30. İstanbul: Sufi Kitap.

An Example of the Traditional Mass-Invocations Evrad-i Sharif in Islamic Lodge Music; Rifai's Evrad-i Sharif

Citation / ©- Uygun, M.N.- Erdaş, S.Ş. (2018). An Example of the Traditional Mass-Invocations Evrad-i Sharif in Islamic Lodge Music; Rifai's Evrad-i Sharif, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity* 18 (1), 47-72.

Abstract- *Composed mass-invocations "evrad-ı sharif" is a religious music form that is hardly known today and mostly undiscovered, which used to take place at the beginning of all dervish order rituals and helped the dervishes prepare for the invocations ("zıkr") spiritually. These mass invocations, arranged by each order's sage ("pir") and consisting of certain surahs, salawat and prayers, had a specific musical structure and were chanted collectively on the day of the week that was acknowledged as the "zıkr" day for that order, right before the "zıkr" and after prayer time ("salaah"). For a variety of reasons, this tradition in our religious music was interrupted. After 1950-60s, with personal efforts of competent personages who have experienced this high musical pleasure in dervish lodges, it was passed on to later generations, all the way to present day. In this study we have conducted on the tradition of mass-chanting of "evrad-ı sharif", first we presented the data about the literature of evrad and its place within our tradition of lodges and then outlined Rifai's Evrad as a text. We limited the musical aspect of our study with Rifai evrads chanted in İstanbul and Skopje only. For İstanbul school, we based our study on the manner of musical execution of Ümmü Ken'an Lodge, which was founded by one of the last Rifai sages of the Republic era, Ken'an Rifai and saw the performances of the most competent personages in Rifai methods and manners, and this manner was passed down through generations to this day by esteemed music lovers. For Skopje school, on the other hand, we based our study on the manner of musical execution that was passed down to this day by the 6th sage of the "Asitane" (the main lodge of a given dervish order in the area) of Skopje Rifai Order, Mustafa Haznedar Baba, who migrated to Turkey in 1956, and his son Raik Haznedar. We notated evrad performances from both locations and conducted musical analysis. Next, we tried to trace any possible compositional interactions between the two. As a result, after studying the similarities and differences of these two schools, a conclusion about both manners being born and nurtured from the ancient İstanbul Lodge Music can be drawn.*

Keywords- *Rifai, Evrad, Lodge Music, Zıkr, Invocations (vird)*